

Конституції України для встановлення стандартів діяльності правоохоронних органів, зокрема органів правопорядку, важливим є чітке визначення у національному законодавстві поняття та основних елементів принципу «верховенства права», а також їх змісту з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. Зазначене буде мати велике значення для його розуміння, сприйняття та відповідно реалізації, а також сприятиме підвищенню ефективності внутрішнього (відомчого) та зовнішнього (позавідомчого) контролю (в тому числі судового) за діяльністю правоохоронних органів.

1. A. V. Dicey. Introduction to the Study of the Law of the Constitution. London: MACMILLAN AND CO., LIMITED NEW YORK: THE MACMILLAN COMPANY, 1897. 480p.

2. Коросташова І.М. Режим надзвичайного стану під час пандемії: механізм правового регулювання, як гарантія забезпечення дотримання принципу верховенства права. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*, 6/ 2020, С. С.31–40. DOI:<https://doi.org/10.32886/instzak.2020.06.04>

3. Венеційська Комісія. Доповідь № 512/2009 «Верховенство права», схвалена на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 березня 2011 р.). *Право України*, 2011. № 10. С. 168–184.

4. Конституція України: Конституція, Закон України від 28.06.1996 р. № **254к/96-ВР**. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

5. Коросташова І.М. Судові та правоохоронні органи України (питання класифікації). *Правова позиція* 2021 №3 (32). С.47-52. ISSN 2521-6473. DOI <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2021-3.9>

6. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

Юрій КРАМАРЕНКО

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ЗМАГАЛЬНІСТЬ У СУДОЧИНСТВІ: СПОСІБ ОБ'ЄКТИВНОГО ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТІВ ТА ОБСТАВИН ЧИ ГРА НА СПРИТНІСТЬ

Процесуальне законодавство, незалежно від форми судочинства, передбачає такий принцип, як змагальність сторін. Він тісно пов'язаний із принципом верховенства права, оскільки спрямований на справедливість судового розгляду [1]. Але, незважаючи на позитивну й зрозумілу мету запровадження таких принципів, правозастосовна реальність залежить від багатьох факторів, що не завжди охоплюються питаннями права. Показовим з цього приводу є зазначення у мотивувальній частині рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 наступного: «Одним з проявів верховенства права є те, що право не

обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України» [2].

Що ж впливає на рішення уповноваженої особи по суті правового спору? При спробі узагальнити та деталізувати основні чинники можна зазначити наступні.

1. Якість закону та дотримання юридичної техніки під час нормотворчості. Актуальними питаннями в цьому сенсі є не тільки доступність, чіткість та передбачуваність законів у застосуванні, а й мінливість законодавства. Такі зміни не завжди узгоджуються між собою або є неоднозначними з погляду технічної процедури запровадження. Так, влітку 2020 року прийняття та «невчасне» опублікування Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 720-IX від 17 червня 2020 року, викликало появу двох різних офіційних текстів окремих кодексів України (на сайті Міністерства юстиції та Верховної Ради України) та дискусію в правовій спільноті [3]. З огляду інформації на офіційному сайті Верховної Ради України середня кількість щорічних змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України складає близько десяти. Стабільність правозастосування за таких умов є фактично недосяжною. Особи, які звертаються за вирішенням правового спору або які надають правову допомогу, чи приймають рішення знаходяться у ситуації, що підвищує ризик не тільки власної помилки, а й невизначеності перспектив остаточного вирішення правової ситуації.

2. Особистість уповноваженої особи, її світогляд, переконання, психофізіологічний стан, рівень завантаженості під час виконання професійних обов'язків тощо. Особа, яка ухвалює рішення, – така ж сама людина, а отже, може допускатися помилок або ж реагувати на факти й події відповідно до власних переконань, досвіду та вміння справлятися з професійними перевантаженнями. Рівень некомплектності й завантаженості суддів, що спостерігається вже не один рік, в умовах постійного реформування та обтяження карантинном призводить до недотримання строків розгляду справ. Така ситуація призводить до зростання обурення з боку учасників процесу та підвищення рівня недовіри до судово-правоохоронних органів.

3. «Неофіційна практика», що склалася у вирішенні певних правових ситуацій і тлумаченні норм. Така практика може мати поширення лише на певну територію, де серед більшості правничої спільноти склалася певні переконання та досвід. Так, можна помітити, що іноді вирішення окремих правових питань по різному здійснюється в різних регіонах України.

4. Громадська думка, домінуючі у суспільстві стереотипи, звичаї, рівень правової культури і правосвідомості переважної частини суспільства. Сьогодні публікація та обговорення гострих проблем правозастосування відбувається переважно не в наукових виданнях, а на інформаційних інтернет-платформах. Така ситуація цілком зрозуміла з погляду оперативності донесення до аудиторії певної інформації, проте призводить до деяких небажаних наслідків. По-перше, втрачається сенс наукових публікацій, які фактично обговорюються переважно в науковій спільноті і наука відділяється від практики. По-друге, окремі публікації містять виключно авторську, тобто одиничну точку зору або некоректне тлумачення фактів, ухвалення рішень чи правових норм. Тиражування її іншими засобами інформації може створювати хибну практику на місцях та необґрунтовану дискусію, що відволікає від дійсних актуальних питань правозастосування.

5. Можливість впливу на осіб, котрі приймають рішення. Такий вплив може мати різний характер – психологічний тиск, пропонування неправомірної вигоди, адміністративний вплив тощо. Так, у звітах Вищої ради правосуддя неодноразово вказується про втручання у професійну діяльність суддів [4]. Крім того, поширення технологій маніпулювання та впливу на соціально-державні процеси стає дієвим інструментом в руках недобросовісних осіб та спільнот, що переслідують протиправну мету.

Останній чинник тим більше поширюється у суспільстві, чим більше рівень переконання пересічних громадян у можливості уникнення відповідальності чи невиконання взятих на себе зобов'язань. Постає питання: «Завдяки чому можуть виникати такі переконання?» По-перше, через заохочення суспільством неправомірної поведінки, тобто коли уникнення відповідальності стає не тільки вигідним для правопорушника, а й позиціонується як мистецтво чи спритність, що викликає позитивний відгук від оточення. Поява таких тенденцій вказувалась у національній доповіді «Цивілізаційний вибір України» [5, с.15–18] та публікаціях на тему зловживання правом. По-друге, через низький рівень довіри до судово-правоохоронних органів і «впевненості» у їх корупційності та бездіяльності. З цього приводу вже неодноразово фахівцями наголошувалось на тому, що фактичний рівень корупції менше, ніж існуючий в уяві пересічних громадян. Засоби інформації, що вдаються до аналізу проблемних питань чи недоліків у роботі судово-правоохоронних органів, навіть переслідуючи цілком корисну мету – інформування суспільства про проблему, через їх тиражування різними платформами поширення інформації створюють ілюзію її масштабності та «втягують» до необґрунтованої дискусії. При неготовності окремих пересічних громадян до об'єктивного сприйняття інформації в суспільстві формуються хибні стереотипи й очікування. Ілюзія безкарності заохочує окремих осіб до неправомірної поведінки та викликає «образу» на цілком законні та справедливі дії або рішення щодо таких фактів.

Усе це може призводити до неоднозначності правозастосовної

практики, що у сучасних умовах можна мінімізувати завдяки інформуванню та роз'ясненню мети права, правотворчості й правозастосування, а також підвищенню рівня правосвідомості та культури. На потребі дотримання міжнародних стандартів та вирішенні нагальних питань, що викликані революційними реформами, недосконалістю чинного законодавства України та правовими проблемами надання правової допомоги, також наголошували у своїй статті В. Тертишник та А. Фоменко [6, с. 116].

Проблема неоднозначності правозастосування є притаманною для будь-якої країни, прикладом чого є практика Європейського суду з прав людини. Така ситуація створює підстави для пошуку юристами інструментів і способів прогнозування вирішення того чи іншого правового спору або ж гарантій здійснення легітимних очікувань. Розвиток технологій призводить до можливості за допомогою штучного інтелекту прогнозувати з досить значною вірогідністю те чи інше рішення. Проте з цього приводу в окремих країнах слушно наголошують на створенні негативної практики дії «норми, заснованої на кількості», що фактично стає новим джерелом права й впливає на об'єктивність судді [7].

Сьогодні завдяки відкритості Єдиного державного реєстру судових рішень, науково-практичним публікаціям, правовим позиціям Верховного Суду, розробці рекомендацій та інших публікацій, що стають у пригоді під час правозастосування чи надання правової допомоги, існують передумови для формування більш-менш усталеної та однозначної практики. Проте така кропітка робота може зводитись нанівець, через банальну «зашумленість» інформаційного і законодавчого простору, а також незадовільний стан правової свідомості і культури суспільства. Якщо більшість пересічних громадян і правників будуть розуміти змагальність як спосіб виключно виграти (переграти), зловчитися будь-яким способом, задовольнити власні амбіції чи марнославство, то судочинство буде перетворюватись у театральне дійство та гру на спритність, де учасники намагаються ошукати один одного. Такий підхід суперечить меті та завданням права, що полягають у справедливості, повноті, неупередженості, об'єктивності та заохочені до добросовісності, розумної і правомірної поведінки учасників правовідносин.

1. Міжнародні стандарти дотримання принципу змагальності в судовому процесі. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/779322/>.

2. Каталог юридичних позицій. Конституційний Суд України. Офіційний вебсайт. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava>.

3. Facebook. Особистий блог Тетяни Слущкої на Facebook. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=293769522069743&id=105251920921505.

4. У ВРП проаналізували у діяльність яких суддів у 2021 році втручалися найчастіше. Вища рада правосуддя. URL: <https://hcj.gov.ua/news/u-vrp-proanalizuvaly-u-diyalnist-yakyh-suddiv-u-2021-roci-vtruchalysya-naychastishe>.

5. Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії : національна доповідь: підручник / ред. кол.: С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Ю. Ж. Шайгородський та ін. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса

НАН України. Київ: НАН України, 2016. 284 с. URL: http://nbuviar.gov.ua/images/nauk-mon/Cuivilizaciynuu_vubir_Ukrainu.pdf.

6. Tertyshnik V., Fomenko A. Legal assistance and protection in criminal proceedings: international standards and integrative doctrine. *Philosophy, Economics and Law Review*. Volume 1, no. 2, 2021, P. 115-126.

7. Европейская этическая хартия об использовании искусственного интеллекта в судебных системах и окружающих их реалиях. Принята на 31-м пленарном заседании ЕКЭП (Страсбург, 3-4 декабря 2018 года). URL: <https://rm.coe.int/ru-ethical-charter-en-version-17-12-2018-mdl-06092019-2-/16809860f4>.

Оксана КУЗНІЧЕНКО

завідувач кафедри цивільного
і трудового права Одеського
національного морського університету
(м. Одеса, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО РОБОТИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Коронавірус змінив усталені правила роботи – хто працює в офісі, хто віддалено. Епідемічна ситуація щодо COVID-19 в Україні та в світі з кожним днем погіршується. Загалом, за даними американського Університету Джонса Гопкінса, із початку пандемії у світі зафіксували понад 378 мільйонів 460 тисяч випадків захворювання, від COVID-19 померли понад 5 мільйонів 674 тисячі людей. Тому законодавство закликає населення вакцинуватись, адже вважає, що це є ефективним засобом для зниження захворюваності на COVID-19 та її подолання. Звичайно, вакцинація є добровільною, але через малу кількість бажаючих вакцинуватись законодавець нещодавно опублікував перелік професій, для яких вакцинація є обов'язковою, і повідомив осіб, які відмовляються від неї, про відсторонення від роботи. Таким чином, постає питання, чи не буде це порушувати конституційні права особи та наскільки є законним таке відсторонення від роботи в умовах карантину.

Відповідно до ст. 46 КЗПП України відсторонення працівників від роботи роботодавцем допускається у разі: появи на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння; відмови або ухилення від обов'язкових медичних оглядів, навчання, інструктажу і перевірки знань з охорони праці та протипожежної охорони; в інших випадках, передбачених законодавством.

Відмова працівників від вакцинації не дає права роботодавцю застосовувати будь-які заходи впливу.

Але, для того, щоб зрозуміти, у чому полягає проблематика даного питання, потрібно спочатку зазначити, що відсторонення працівника від роботи означає призупинення трудових правовідносин, що полягає в тимчасовому звільненні працівника від обов'язку виконувати роботу за